

100464

ประวัติวัดมัญฌิมาวาส

จังหวัดอุดรธานี

รวบรวมและเรียบเรียง

โดย

พระปริยัติเวที วัดมัญฌิมาวาส

คำนำ

ประวัติวัดมณีมาวาส ข้าพเจ้าได้เขียนขึ้นด้วยความ
กตัญญูตเวที ที่ได้มาอยู่อาศัยได้ศึกษาเล่าเรียน มีวิชาความรู้
ความสามารถ จนได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ในทาง
คณะสงฆ์ จุดประสงค์เพื่อประกาศคุณความดีของวัด และของ
บูรพชน ผู้สร้างวัด บำรุงวัด บริหารรักษาวัดให้เจริญงอกงาม
ยั่งยืนจนถึงปัจจุบัน

ในการเขียนนี้ได้อาศัย หนังสือเรื่องชีวิตกับเหตุการณ์
ของสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (ธมฺมธโร พิมพ์) หนังสือพันธุลา-
ภิบุชา พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพพระธรรมเจดีย์
(จูม พนฺธุโล) และประวัติสังเขปการปกครองและจังหวัด
อุดรธานี ของนายเสนอ นาระกล ผู้ตรวจการศึกษาภาคศึกษา
๕ และได้สอบถามจากบุคคลผู้พอจะเชื่อถือได้ ก็ได้รับความ
ร่วมมือเป็นอันดี ขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ส่วนดีในการเขียนประวัติวัดมณีมาวาสนี้มีมาน้อย
เพียงใด ขออุทิศให้เพียงนั้น แต่ดวงวิญญาณของอดีตเจ้าอาวาส
วัดมณีมาวาสทั้ง ๓ รูป คือ พระครูธรรมวินยานุยุตต์ (เพ็ญ)

พระครูธรรมวินยานุยุตต์ (หนู) และท่านเจ้าคุณพระเทพวิสุทธา-
จารย์ อุปัชฌาย์แห่งข้าพเจ้า, แก่ดวงวิญญาณของพลตรีพระเจ้า-
น้องยาเธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ผู้ทรงสร้างวัดมัทธนิมา-
วาส และแก่ท่านสาธุชนผู้อุปถัมภ์บำรุงวัดมัทธนิมาวาส ของ
มีความสุขนิราศทุกซ์โดยทั่วกันเทอญ.

พระปริยัติเวที

รองเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี

๒๕ มีนาคม ๒๕๑๔

ประวัติวัดมัชฌิมาวาส

พระอารามหลวงชั้นตรี จังหวัดอุดรธานี

*

ที่ตั้งวัด วัดมัชฌิมาวาส มีเนื้อที่ ๑๓ ไร่ ๑ งาน -
วา มีถนนล้อมรอบทั้ง ๔ ด้าน คือ

ด้านทิศตะวันออก ถนนหมากแข้ง และถนนอุร-
กษณ์

ด้านทิศใต้ ถนนวัฒนา

ด้านทิศตะวันตก ถนนพานพร้าว

ด้านทิศเหนือ ถนนโพธิ์ไธย

ที่ตั้งวัดอยู่ใกล้กับสถานที่ราชการ ห่างจากศาลจังหวัด
อุดรธานี ประมาณ ๔๐ เมตร ห่างจากสถานีกาชาดที่ ๔
และอนามัยจังหวัด ประมาณ ๓๐ เมตร ห่างจากศาลากลาง
จังหวัดประมาณ ๑๒๐ เมตร ห่างจากโรงเรียนเทคนิคอุดร-
ธานี ประมาณ ๓๐ เมตร ห่างจากสำนักงานเทศบาลเมือง
อุดรธานี ประมาณ ๒๕๐ เมตร และตั้งอยู่ในย่านกลางของ
คุ้มต่างๆ คือ คุ้มบ้านห้วย คุ้มบ้านโนน คุ้มหมากแข้ง
คุ้มทุ่งสว่าง และคุ้มบ้านคอกงัว

บันฑิตของวัด เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ
ได้รับพระบรมราชานุญาตให้ยกเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี
ชนิดสามัญ เมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๐๗

ผู้สร้างวัด พลตรี พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวง
ประจักษ์ศิลปาคม สมัยดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงใหญ่สำเร็จ
ราชการหัวเมืองลาวพวน ได้ทรงสร้างโนนหมากแข้งขึ้นเป็น
วัดมัชฌิมาวาส เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ พร้อมกับทรงสร้างเมือง
อุดรธานี

ความเดิมก่อนสร้างวัด สถานที่ตั้งแห่งวัดมัชฌิมาวาส
เป็นวัดร้างมาก่อน จะร้างมาแต่เมื่อใด และมีชื่อว่าวัดอะไร
ไม่อาจจะทราบได้ แต่มีหลักฐานที่ทราบว่าเป็นวัดร้างอยู่ ๒
อย่าง คือมีเจดีย์ศิลาแดงตั้งอยู่ที่โนน (เนิน) ประชาชนเล่า
กันสืบมาว่า เป็นเจดีย์ก่อพร้อมตอหมากแข้งใหญ่และมีพระ-
พุทธรูปหินขาวปางนาคปรก จะได้เล่ารายละเอียดในภายหลัง
เพื่อให้เนื้อความเชื่อมติดต่อกันควรจะได้นำเหตุการณ์บ้าน
เมืองมาแล้วไว้บ้างตามสมควร ดังต่อไปนี้

แบ่งหัวเมืองภาคอีสานเป็น ๔ กองใหญ่

พ.ศ. ๒๔๓๓ ปีชาล ภาคอีสานมีเหตุการณ์เปลี่ยน

แปลง เนื่องจากหัวเมืองภาคอีสานอยู่ห่างไกลพระเนตรพระ-
 กรรม และเป็นคราวที่อินโดจีนถูกมหาประเทศ ซึ่งล่าเมือง
 ขึ้นคุกคามอยู่โดยรอบ ทางราชการจัดรูปการปกครองใหม่
 คือแบ่งหัวเมืองภาคอีสานออกเป็นกอง ๆ และรวมหัวเมือง
 เอก โท ตริ จัตวา เข้าด้วยกัน แล้วแบ่งออกเป็น ๔ กอง-
 ใหญ่ ดังนี้

๑. หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออก มีหัวเมืองเอก

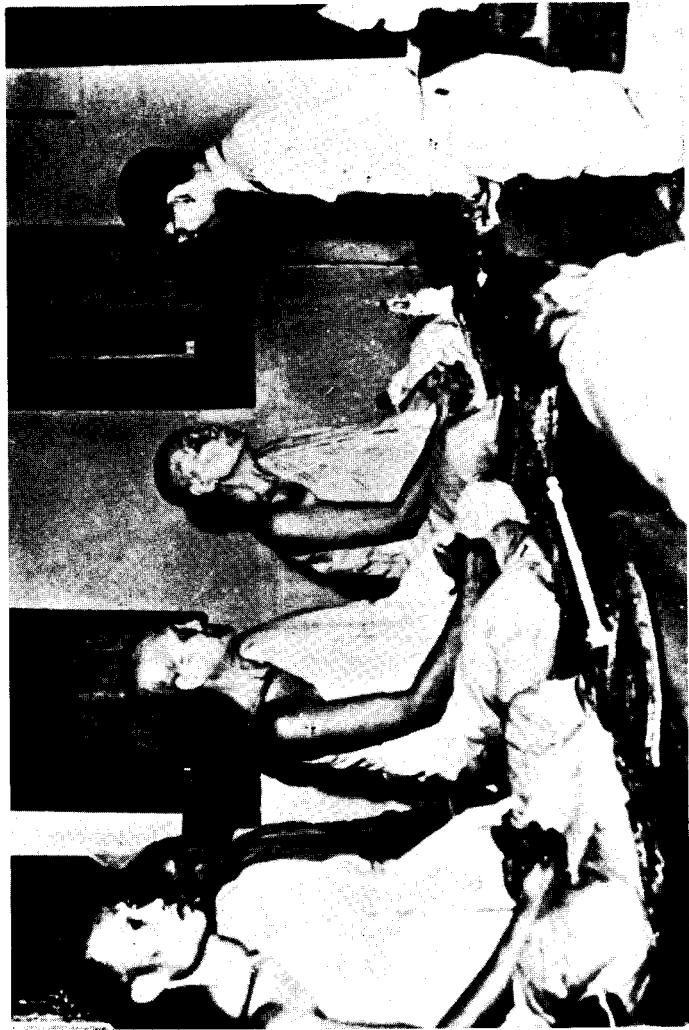
๑๑ เมือง คือ นครจำปาศักดิ์ เชียงแตง แสนปาง สีสันตร
 อัดบือ สาลวัน คำทองใหญ่ สุรินทร์ สังขะ ชุขันธ์ เกษอุดม
 หัวเมือง ๑๑ เมือง^๕ ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ ส่วนหัวเมืองโท
 ตริ จัตวา ๒๖ เมือง^๕ รวมขึ้นกับหัวเมืองเอก ดังนี้

คำทองน้อย เซล้าเกา โพนทอง บัวบนตริก นคร
 เพ็ง กุสุมาลย์คีรี สุวรรณคีรี วาปีไพรบูรณ์ มธุรสาด
 อุดมธารา สุนทร สะพังภูผา วารินชำราบ โคมประดิษฐ์
 สุทวารี^๕ ขึ้นกับนครจำปาศักดิ์, มูลป่าโมกข์ ขึ้นกับสีทันดร,
 สะพาด^๕ ขึ้นกับคำทองใหญ่, สุรพินนิคม ชุมพลบุรี^๕ ขึ้นกับ
 สุรินทร์, พรหมขันธุ์ ศรีขรรภูมิพิสัย กัณฑ์รามณ์^๕ ขึ้นกับ
 สังขะ, มโนไพร กัณฑ์ลักษ อุดมพรพิสัย ภูวดลสะอาง^๕
 ขึ้นกับชุขันธ์

หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออก ประกอบด้วยหัวเมืองเอก
๑๑ เมือง และหัวเมืองโท ตรี จัตวา ๒๖ เมืองนี้ พระ-
พิษณุเทพ (ช่วง) เป็นข้าหลวง เรียกว่า ข้าหลวงประจำ
หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออก ตั้งกองว่าการอยู่ที่นครจำปาศักดิ์

๒. หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ มีหัว-
เมืองเอก ๑๒ เมือง คือ อุบลราชธานี กาฬสินธุ์ สุวรรณภูมิ
มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ภูแล่นช้าง กมลาไสย เขมราฐ
สองคอนคอนทอง โยโสธร นอง ศรีสะเกษ หัวเมืองเอก
๑๒ เมืองนี้ ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ ส่วนหัวเมืองโท ตรี จัตวา
๓๐ เมือง รวมขึ้นอยู่ในหัวเมืองเอก ดังนี้

เสนาบดีกรม พิบูลมังสาหาร ราชการพิชิต มหา-
ชนะชัย ชานุมานมณฑล พนาภิคม เกษมสีมา ขึ้นกับ
อุบลราชธานี, แสงบาล กุณินารายณ์ ทำซอนนาง
กันทรวิชัย สหัตขันธ์ ขึ้นกับกาฬสินธุ์, เสลภูมิ ขึ้นกับ
กมลาไสย, เกษตรวิสัย พนมไพรแถมมฤค จตุรพักตรพิมาน
พยัคฆภูมิพิสัย ขึ้นกับสุวรรณภูมิ, วาปีปทุม โกสุมพิสัย
ขึ้นกับมหาสารคาม, ธวัชบุรี ขึ้นกับร้อยเอ็ด, ไชยเจียม
เสียมะ คำเขื่อนแก้ว อำนาจเจริญ ขึ้นกับเขมราฐ, พลานทอง
ลำเนาหนองปรือ ขึ้นกับสองคอนคอนทอง, พิน ตะโปน ขึ้น

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระเจ้าอยู่หัว
เสด็จเยี่ยมวัดมณีมาวาส เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๘
ในภาพกำลังตรัสปฏิสันถารกับพระธรรมวชิรานุชิต ภายใ้นพระอุโบสถ

กับ นอง, ราชไศล ขึ้นกับศรีสะเกษ

หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย หัวเมืองเอก ๑๒ เมือง และหัวเมืองโท ตรี จัตวา ๓๐ เมืองนี้ พระยาราชเสนา (ทัต ไกรฤกษ์) ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาศรีสิงหเทพ เป็นข้าหลวงเรียกว่า ข้าหลวงประจำหัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งกองว่าราชการอยู่ที่อุบลราชธานี

๓. หัวเมืองลาวฝ่ายเหนือ มีหัวเมืองเอก ๑๖ เมือง คือ หนองคาย เชียงขวาง บริคัณทานิคม โพนพิสัย ชัยบุรี ท่าอุเทน นครพนม สกลนคร มุกดาหาร กุมภราชัย หนองหารใหญ่ บุรีรัมย์ ขอนแก่น คำเกิด คำม่วน หล่มสัก หัวเมืองเอก ๑๖ เมืองนี้ ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ ส่วนหัวเมืองโท ตรี จัตวา ๓๖ เมือง รวมขึ้นอยู่ในหัวเมืองเอก ดังนี้

เวียงจันทน์ เชียงคาน พานพร้าว รัตนนคร สกลนคร กุมภราชัย รัตนวาปี ขึ้นกับหนองคาย, แสน พาน จัน ชัย จิม ขึ้นกับเชียงขวาง, ประชุม ขึ้นกับบริคัณทานิคม, วัง เรณูนคร รามราช อาจสามารถ อากาศอำนวย ขึ้นกับนครพนม, มหาชัยกองแก้ว ชุมพร วังมน ทาง ขึ้นกับคำม่วน, กุสุมาลมนทล พรรณานิคม วาริชภูมิ สว่างแดนดิน วานรนิวาส โพธิ์ไพศาล จำปาชนบท ขึ้นกับสกลนคร,

พาลุการภูมิ หนองสูง ขึ้นกับมณฑลทหาร, นางรอง ขึ้นกับ
บุรีรัมย์, พล ภูเวียง มัญจาคีรี คำทองน้อย ขึ้นกับ
ขอนแก่น, เลย ขึ้นกับหล่มสัก

หัวเมืองลาวฝ่ายเหนือ ประกอบด้วยหัวเมืองเอก ๑๖
เมือง และหัวเมืองโท ตรี จัตวา ๓๖ เมืองนี้ พระยา-
สุริยเดช (จันทร์ อินทรกำแหง) ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทาน
เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาคำแหงสงคราม เป็นข้าหลวง
เรียกว่า ข้าหลวงประจำหัวเมืองลาวฝ่ายเหนือ ตั้งกองว่า
ราชการอยู่ที่หนองคาย

๔. หัวเมืองลาวฝ่ายกลาง มีหัวเมืองเอก ๓ เมือง
คือ นครราชสีมา ชนบท และภูเขียวหัวเมืองเอก ๓ เมืองนี้
ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ ส่วนหัวเมืองโท ตรี จัตวา ๑๒ เมือง
รวมขึ้นในหัวเมืองเอก ดังนี้

พิมาย รัตนบุรี นครจันทึก บักรงชัย พุทไธสง
ตะลุง สูงเนิน กระโทก ขึ้นกับนครราชสีมา, ชัยภูมิ โนน
ลาว เกษตรสมบูรณ์ จัตุรัส ขึ้นกับชนบท

หัวเมืองลาวฝ่ายกลาง ประกอบด้วยหัวเมืองเอก ๓
เมือง และหัวเมืองโท ตรี จัตวา ๑๒ เมืองนี้ พระพิเรนทร-
เทพ เป็นข้าหลวง เรียกว่า ข้าหลวงประจำหัวเมืองลาว
ฝ่ายกลาง ตั้งกองว่าราชการอยู่ที่นครราชสีมา

ให้พระยามหาอำมาตยาธิบดี (หรุ่น ศรีเพ็ญ) เป็น
ข้าหลวงใหญ่ ตั้งที่ว่าการอยู่ที่นครจำปาศักดิ์ มีอำนาจ
บังคับบัญชาตลอดหัวเมือง ๔ กอง ได้ตามสมควรแก่ราชการ
ให้ข้าหลวงประจำหัวเมืองทั้ง ๔ กองขึ้นตรงต่อข้าหลวงใหญ่

เปลี่ยนแปลงชื่อหัวเมืองลาว

ล. พ.ศ. ๒๔๓๔ ปีเถาะ ประจวบกับฝรั่งเศสได้ประ-
เทศเขมรและประเทศญวนตลอดแคว้นทั้งเกีย เป็นเมืองขึ้น
และอังกฤษก็ได้ประเทศพม่าเป็นเมืองขึ้น มีอาณาเขตติดต่อกับ
ประเทศไทย ซึ่งในสมัยนั้นเรียกว่าประเทศสยาม เป็น
การจำเป็นที่รัฐบาลไทยกับรัฐบาลฝรั่งเศสและอังกฤษ ซึ่งมี
สัญญาพระราชไมตรีต่อกันมาช้านาน จะต้องปรึกษาหารือ
แบ่งปันเขตแดนให้เป็นที่ตกลงกันแน่นอน

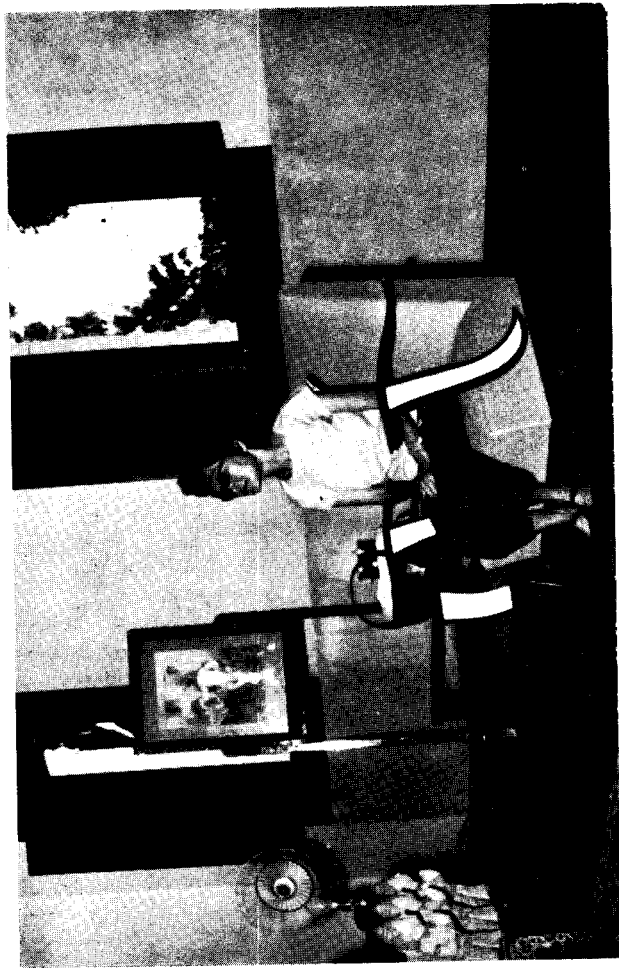
โดยมีพระราชประสงค์จะรักษาพระราชไมตรีให้มั่นคง
ถาวร และปกครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินให้อยู่เย็นเป็นสุข พระ-
บาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงคัดเลือกและ
แต่งตั้งบุคคลผู้มีความสามารถ เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยได้
ส่งออกไปปฏิบัติราชการประจำต่างหัวเมือง และยังเป็นหัว-

เมืองหน้าด่าน ซึ่งข้าศึกศัตรูอาจล่วงล้ำเข้ารุกรานได้ง่าย ก็
 ยังต้องเลือกบุคคลผู้ไว้วางพระราชหฤทัยได้แน่นอน โดยเฉพาะ
 ภาควิชาการ ทรวงแต่งตั้งให้ กรมหลวงพิชิตปรีชากร
 กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม และกรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์
 เป็นข้าหลวงใหญ่สำเร็จราชการหัวเมืองลาวภาคอีสาน และม
 การเปลี่ยนแปลงชื่อหัวเมืองลาว ดังนี้

๑. หัวเมืองลาวกาว โดยรวมหัวเมืองลาวฝ่ายตะ
 วันออกและหัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาค
 เดียวกัน เรียกชื่อว่าหัวเมืองลาวกาว ตั้งกองรักษาการณ
 ุที่นครจำปาศักดิ์ มีกรมหลวงพิชิตปรีชากรเป็นข้าหลวงใหญ่
 แต่ไม่เสด็จไปประทับที่นครจำปาศักดิ์ ได้ตั้งสำนักงานว่า
 ราชการอยู่ที่อุบลราชธานี

๒. หัวเมืองลาวพวน โดยเปลี่ยนชื่อจากหัวเมือง
 ลาวฝ่ายเหนือเป็นหัวเมืองลาวพวน มีกรมหมื่นประจักษ์ศิลป
 ปาคม เป็นข้าหลวงใหญ่สำเร็จราชการ ได้ตั้งกองรักษาการณ
 ุอยู่ที่หนองคาย และประทับอยู่ที่หนองคาย

๓. หัวเมืองลาวพุงขาว โดยรวมหลวงพระบาง
 สิบสองพันนา ลื้อสิบสองจุไทย หัวพันทั้งห้า หัวพันทั้งหก
 กับหัวเมืองชั้นทั้งหลาย เรียกว่า หัวเมืองลาวพุงขาว ตั้ง

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
เสด็จเยี่ยมวัดมณีมาวาส เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๐๗
ในภาพ กำลังประทับตรัสปฏิสนธิการกับพระเทพวิสุทธาจารย์เจ้าอาวาส ภายในพระอุโบสถ

กองรักษาการณ์อยู่ที่หลวงพระบาง มีกรมหมื่นสรรพสิทธิ
ประสงค์ เป็นข้าหลวงใหญ่สำเร็จราชการ แต่หาได้เสด็จไม่
ทรงพระกรุณาโปรดให้สืบเปลี่ยนไปเป็นข้าหลวงใหญ่สำเร็จ
ราชการหัวเมืองลาวกลาง ให้พระยาฤทธิรงค์ธเนศ (สุข
ชูโต) เป็นข้าหลวงใหญ่สำเร็จราชการอยู่ที่หลวงพระบาง

๕. หัวเมืองลาวกลาง โดยเปลี่ยนชื่อจากหัวเมือง
ลาวฝ่ายกลางเป็นหัวเมืองลาวกลาง ตั้งกองรักษาการณ์อยู่ที่
นครราชสีมา มีกรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์ เป็นข้าหลวง
ใหญ่สำเร็จราชการ ประทับประจำอยู่ที่นครราชสีมา

ไทยเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส

ไทยเราได้เสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส ๕ ครั้ง ทั้งที่
ดินแดนเหล่านั้นเป็นของไทยเราแท้ ๆ เป็นดินที่อยู่ของชน-
ชาติไทย จะได้นำมาเล่าไว้ในที่นี้แต่เพียงย่อ ๆ ผู้ปรารถนา
ถว้รวมกว้างขวางพินิจกันคว่ำจากตำราอื่นเด็ก เฉพาะการ
บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๕, ๓ สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการสร้างเมืองอุคร-
แต่ต่างบุคคลผู้มีความเห็นสมควรนำมากล่าวให้กว้าง
ส่งออกไปปฏิบัติราชการประจักษ์ตามต่อไป

ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๑๐ ปีเถาะ ไทยเราเสียดินแดน
ส่วนใหญ่ของประเทศเขมร และเกาะ ๖ เกาะ แก่ฝรั่งเศส
เป็นเนื้อที่ประมาณ ๑๒๔,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร ซึ่งเริ่มต้น
ในวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๔๐๖ โดยพระนโรดม พระเจ้า-
แผ่นดินเขมร ได้ทำสัญญายอมอยู่ใต้อารักขาของฝรั่งเศส ต่อ
มาอีก ๔ ปี ฝรั่งเศสได้บังคับให้ไทยทำสัญญารับรองอารักขา
ของฝรั่งเศสในแดนเขมร สัญญาฉบับนี้ลงวันที่ ๑๕ กรกฎาคม
๒๔๑๐

ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๓๐ ปีกุน ไทยเราเสียแคว้น
สิบสองจุไทยแก่ฝรั่งเศส เป็นเนื้อที่ประมาณ ๘๗,๐๐๐
ตารางกิโลเมตร คือ พ.ศ. ๒๔๒๙ ฝรั่งเศสขอทำสัญญากับ
ไทยเพื่อตั้งสถานกงสุลที่นครหลวงพระบาง และฝรั่งเศสได้
ตั้งให้ ม. ปาวี เป็นกงสุล ในปีนั้นเกิดมีจีนฮ่อคุมพรรคพวก
เข้ามาปล้นในเขตแดนไทย ทางสิบสองจุไทยอย่างขนาดใหญ่
ไทยได้ส่งกองทัพไปปราบจีนฮ่อจนสงบ ครั้นรุ่งขึ้น พ.ศ.
๒๔๓๐ พวกจีนฮ่อก็ได้เข้ามาปล้นสดมภ์อย่างรุนแรงอีก และ
ทำการปล้นเข้ามาถึงเขตนครหลวงพระบาง กองทัพไทยก็ยก
ขึ้นไปปราบจีนฮ่ออีก ครั้นไทยได้ปราบโจรจีนฮ่อสงบราบ
คาบแล้ว ฝรั่งเศสจึงเข้ายึดแคว้นสิบสองจุไทย โดยอ้างว่า

จะคอยปราบโจรจีนฮ่อ แม้ไทยจะเจรจาอย่างไร ฝรั่งเศสก็
ไม่ยอมถอยออกไป แคว้นสิบสองจุไทยของเราจึงกลายเป็น
ของฝรั่งเศสไปตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๐

ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๔๓๖ ปีมะเส็ง ไทยเราเสียดินแดน
ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงแก่ฝรั่งเศส เป็นเนื้อที่ประมาณ ๑๔๓,๐๐๐
ตารางกิโลเมตร พึงทราบมูลเหตุที่เสียดินแดนนั้นโดยย่อ คือ
ม. ปาวิ ได้รับแต่งตั้งเป็นอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ
เมื่อถึง ร.ศ. ๑๑๒ พ.ศ. ๒๔๓๖ ฝรั่งเศสได้ส่งกองทัพ
จากพนมเปญขึ้นไปโดยทางเรือตามลำแม่น้ำโขง ได้ทำร้าย
เจ้าหน้าที่รักษาการในเขตแดนไทยตามระยะทาง และอ้างว่า
ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเคยเป็นเมืองขึ้นของญวนของเขมร เมือง
ญวนเมืองเขมรตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสแล้ว ฝั่งซ้ายแม่น้ำ
โขงก็ต้องตกเป็นของฝรั่งเศสด้วย ไทยเรารู้ตัวว่ามีกำลัง
น้อยก็จำเป็นต้องยอมยกดินแดนให้ ถึงกระนั้นฝรั่งเศสก็ไม่
พอใจ ได้ส่งเรือรบ ๒ ลำ เข้ามาในปากน้ำเจ้าพระยา เมื่อ
วันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๔๓๖ โดยใช้เรือสินค้าเป็นเรือนำ
ร่องเข้ามา บินข้อมของไทยเราได้ยิงป้องกันถูกเรือสินค้า
ชำรุด เรือรบฝรั่งเศสยิงเรือมกุฎราชกุมารของเราเสียหาย
แล้วแล่นเลยเข้ากรุงเทพฯ ม. ปาวิ ได้ยื่นคำขาดให้ไทย

ยอมรับว่าดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ตลอดจนเกาะต่างๆ ใน
ลำแม่น้ำโขง เป็นของฝรั่งเศสทั้งสิ้น และบังคับให้ไทยจ่าย
เงินให้แก่ฝรั่งเศสอีก ๒ จำนวน คือ จำนวนหนึ่งเป็นเงิน
ฝรั่งเศส ๒ ล้านฟรังก์ อีกจำนวนหนึ่งเป็นเงินไทย ๓ ล้าน
บาท นอกนั้นยังบังคับให้ไทยถอนทหารจากชายแดนทั้งหมด
ด้วย ในขณะเดียวกัน ฝรั่งเศสก็ได้ยึดเมืองจันทบุรีไว้เป็น
ประกัน และรับรองว่าจะคืนเมืองจันทบุรี ในเมื่อไทยได้
ปฏิบัติตามกรอบด้านตามคำขอของฝรั่งเศส เหตุการณ์ครั้งนี้
ได้มีสัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ลงวันที่ ๓ ตุลาคม ร.ศ.
๑๑๒ เป็นสัญญา ๑๐ ข้อคือ

๑. ไทยยอมสละกรรมสิทธิ์ในดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำ
โขง และบรรดาเกาะทั้งหลายในแม่น้ำนั้นด้วย

๒. ห้ามมิให้ไทยมีเรือรบไว้ในทะเลสาบ หรือใน
แม่น้ำโขง ไซ้แต่เท่านั้น ในแม่น้ำซึ่งแยกจากแม่น้ำโขงก็มี
เรือรบไม่ได้ด้วย

๓. ห้ามมิให้ไทยสร้างป้อมค่าย หรือที่ตั้งกองทหาร
ในเมืองพระตะบอง เมืองเสียมราฐ และในระยะ ๒๕ กิโลเมตร
บนฝั่งขวาแม่น้ำโขง

๔. ในเขตดังกล่าวในข้อ ๓ นั้น ไทยจะมีได้แต่เพียง

พลตรี พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม
ผู้สร้างวัดมณีมาวาส

ลายพระหัตถ์ไฉรูป

ข้าพเจ้าได้ส่งรูปนี้มายังมณฑลอุดร เพื่อมาเยี่ยมเยือน
ท่านทั้งหลายผู้เป็นมิตร ที่เมตตากรุณาในตัวข้าพเจ้า ในเมื่ออยู่
ด้วยกันกับตัวท่านทั้งปวง เมื่อท่านผู้ใดคิดถึงข้าพเจ้า ของจงรูป
นี้ทั่วด้มีฉนิมาวาสเกิด ขอท่านทั้งปวงจงปราศจากทุกข์ เจริญ
ด้วยความสุข ดังที่ข้าพเจ้าอวยพรมาแก่ท่านนี้ทั่วทุกคนเทอญ ฯ

ส่งมา ณ วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๖

ประจักษ์ศิลปาคม

กำลังตำรวจเพียงเท่าที่จำเป็นแท้

๕. ในเขตที่กล่าวในข้อ ๓ นั้น ไทยจะเก็บภาษี
สินค้าเข้าออกไม่ได้ จนกว่าฝรั่งเศสจะยินยอม

๖. เพื่ออุดหนุนช่วยเหลือการเดินทางเรือของฝรั่งเศสใน
ลำแม่น้ำโขง อาจมีความจำเป็นที่จะต้องทำการก่อสร้างทั้งท่า
จอดเรือ ท่าที่ไว้ฟันและถ่าน ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขง กิจการ
เหล่านี้ ถ้าฝรั่งเศสขอร้อง ไทยจะต้องทำให้ฝรั่งเศสได้รับ
ความสะดวกทุกอย่าง

๗. ให้มีการไปมาค้าขายกันได้สะดวก

๘. ฝรั่งเศสจะตั้งกงสุลในที่ใด ๆ ก็ได้

๙. ถ้าเกิดเป็นปัญหาเรื่องความหมายในหนังสือ-
สัญญา ให้ถือภาษาฝรั่งเศสเป็นหลัก

๑๐. ให้สัตยาบันสัญญานี้ภายใน ๔ เดือน

นอกจากนี้ ได้มีสัญญาอีกฉบับหนึ่ง ซึ่งเรียกกันใน
ครั้งกระนั้นว่า สัญญาน้อย มีข้อความ ๖ ข้อ คือ

๑. การถอนทหารไทยจากเขตปลอดทหารนั้น จะ
ต้องทำให้เสร็จภายในหนึ่งเดือน

๒. ต้องรื้อถอนป้อมค่ายให้หมด

๓. จะต้องตั้งศาลชำระผู้ที่ต่อสู้ฝรั่งเศส ซึ่งฝ่ายฝรั่งเศส

เศสจะส่งผู้แทนมาทำการพิจารณาพิพากษา ถ้าเห็นว่ายัง
โทษน้อยไป ฝรั่งเศสมีอำนาจจะให้ตัดสินใหม่

๔. คนฝรั่งเศส หรือคนในบังคับฝรั่งเศส ที่ไทยจับ
และกักขังไว้ จะต้องส่งคืนให้ฝรั่งเศส

๕. ไทยต้องส่งคืนคนซื้อบางเบียน และของ และ
เครื่องอาวุธของฝรั่งเศสที่จับยึดไว้นั้น ไทยจะต้องคืนให้แก่
ฝรั่งเศสทั้งหมด

๖. ฝรั่งเศสจะยึดเมืองจันทบุรีไว้ จนกว่าไทยจะ
ปฏิบัติครบถ้วนตามสัญญา

ครั้งที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๔๖ ปีเถาะ ไทยเราเสียดินแดน
ตรงข้ามนครหลวงพระบาง และตรงข้ามปากเซแก่ฝรั่งเศส
เป็นเนื้อที่ประมาณ ๖๒,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร เป็นการแลก
เปลี่ยนเอาเมืองจันทบุรี ซึ่งฝรั่งเศสยึดไว้เป็นประกัน แต่
พ.ศ. ๒๔๓๖ แม้ไทยจะได้ปฏิบัติครบถ้วนตามสัญญาแล้ว
ฝรั่งเศสก็ยังไม่วยอมออกไป จึงได้มีสัญญาแลกเปลี่ยนชั้น ๒
ฉบับ

ครั้งที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๔๙ ปีมะเมีย ไทยเราเสียจังหวัด
พระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ แก่ฝรั่งเศส เป็น
เนื้อที่ประมาณ ๕๑,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร เนื่องจากฝรั่งเศส

เลื่อนออกจากจันทบุรีไปอีกเมืองตราด ซึ่งก็ไม่ผิดอะไรกับอยู่ที่จันทบุรี เพราะเกาะทั้งหลายภายใต้แหลมลงไปถึงเกาะกูด คงอยู่ในความยึดครองของฝรั่งเศสด้วย เพื่อให้ฝรั่งเศสไปจากเมืองตราด ไทยจึงเสีย พระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ โดยสัญญาลงวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๔๙ และมีสัญญาติดท้ายว่าด้วยการปักปันเขตแดนลงวันที่เดียวกัน

การสร้างเมืองอุดรธานีและวัดมัสยิดมิมาวาส

เนื่องจากเหตุการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ ตามความในสัญญาข้อ ๓ ห้ามไม่ให้ไทยมีกองทหารตั้งอยู่ภายในรัศมี ๒๕ ก.ม. จากฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งในสมัยนั้นไทยมีกองทหารตั้งอยู่ที่เมืองหนองคาย จึงเป็นการจำเป็นที่จะต้องย้ายกองทหารออกจากเมืองหนองคายภายในเวลา ๑ เดือน และบรรดาบ้อมค่ายคูก็จะต้องรื้อถอนเสียให้สิ้นเชิง เมื่อมีสัตยาบันกันแล้ว พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ข้าหลวงใหญ่สำเร็จราชการหัวเมืองลาวพวน ซึ่งตั้งกองรักษาการณ์อยู่เมืองหนองคาย จึงได้ย้ายกองบัญชาการออกจากเมืองหนองคาย การขนย้ายนั้น คนผู้เฒ่าผู้แก่เล่าไว้ว่า ต้องใช้เกวียนประมาณ ๒๐๐ เล่ม เป็นพาหนะ ได้ออกเดินทางรอนแรมมาโดย

ลำดับจนถึงลำน้ำซวย (ซวย หมายถึงปลาชนิดหนึ่ง ปัจจุบัน
เปลี่ยนเรียก น้ำสวย) เสด็จในกรมได้ให้ตรวจพื้นที่ เพื่อ
จะได้ตั้งกองบัญชาการ แต่เมื่อได้ตรวจดูโดยถี่ถ้วนแล้ว เห็น
ว่ามีพื้นที่ไม่สม่ำเสมอสูงๆ ต่ำๆ ไม่เหมาะสมที่จะสร้างเป็น
เมืองใหญ่ในโอกาสข้างหน้า และตั้งอยู่ห่างจากฝั่งแม่น้ำโขง
ประมาณ ๒๐ ก.ม. เท่านั้น พระองค์ได้อพยพรอนแรมมา
ทางทิศใต้โดยลำดับ ห่างจากน้ำซวยนั้นประมาณ ๓๐ ก.ม.
จนถึงบ้านเหือหมากแข้ง จึงได้พักกองเกวียนอยู่ใกล้ต้นโพธิ์
ใหญ่ ข้างวัดมัสยิมาวาส ในบริเวณอนามัยจังหวัดในปัจจุบัน
จึงได้ให้ออกสำรวจคูห้วย หนอง คลอง บึง ในบริเวณ
ใกล้เคียง ทางทิศตะวันออกมีหนองบัวกลอง หนองเหล็ก,
ทางทิศใต้มีหนองซอนสว่าง, ทางทิศตะวันตกมี หนองนา
เกลือ หนองวัวซ่อง หนองสวรรค์, และทางทิศเหนือมี
หนองสำโรง หนองแค, และมีลำห้วยหมากแข้ง ซึ่งมีต้นน้ำ
จากภูเขापาน มีน้ำใสสะอาด มีป่าไม้ปกคลุม มีปลา เต่า
จระเข้ ชุกชุมมาก ลำน้ำนี้ไหลผ่านจากทิศใต้สู่ทิศเหนือลงลำ
ห้วยหลวง เสด็จในกรมจึงตกลงพระทัยให้ตั้งกองบัญชาการ
สร้างบ้านแปลงเมืองลง ณ พื้นที่ดังกล่าวนี้ โดยพระองค์ได้
สร้างวังประทับอยู่ใกล้ต้นโพธิ์ใหญ่ในบริเวณอนามัยจังหวัด

พระพุทธรูปสี่หมุ่หน้า พระประธานในพระอุโบสถวัดมัชฌิมาวาส
สร้างเมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๔๘๖

ในปัจจุบันนี้ และได้สร้างสถานที่ราชการ มีศาลากลางจังหวัด
เป็นต้น โดยมากหันหน้าไปทางทิศเหนือแทบทุกแห่ง มีคำ
เล่ากันต่อมาว่า ที่เป็นเช่นนั้น เนื่องจากเสด็จในกรม ทรง
ตั้งพระทัยหวังจะตั้งรับสู้ฝรั่งเศษผู้รุกราน และอาจจะทรงหวัง
ว่า ในวันหนึ่งข้างหน้า พันธมิตรฝ่ายแม่น้ำโขงจะกลับมา
รวมเป็นทองแผ่นเดียวกันอีก

เสด็จในกรมทรงเข้าพระทัยเป็นอันดีว่า ราชอาณาจักร
จักรกับพุทธจักรเป็นของคู่กัน พร้อมกันกับสร้างเมืองนี้เอง
พระองค์ทรงเห็นว่าควรจะสร้างหลักใจควบคู่กันไปด้วย
ณ บริเวณใกล้เคียงกับที่สร้างวังประทับนั้น มีโนนอยู่แห่ง
หนึ่ง ชาวบ้านเรียกว่า “โนนหมากแข้ง” มีเจดีย์ศิลาแลง
มีฐานฐานตั้งทรงนกเขาตั้งอยู่ที่โนนนั้น เล่ากันสืบมาว่า เป็น
เจดีย์ก่อครอบหมากแข้งใหญ่ นัยว่ามีต้นหมากแข้งขนาดใหญ่
ใหญ่ต้นหนึ่ง พระเจ้าแผ่นดินกรุงล้านช้างร่มขาวได้ให้มา
โค่นไปทำกลอง และทำเป็นกลองขนาดใหญ่ได้ถึง ๓ ใบ
ใบที่หนึ่งเอาไปไว้ที่นครเวียงจันทน์ ใช้ตีเป็นสัญญาณบอก
เหตุในเมื่อมีข้าศึกศัตรูมาราวี เมื่อตีกลองใบนี้พระยานาจะ
ขึ้นมาช่วยรบข้าศึกศัตรูให้พ่ายแพ้ แต่ภายหลังถูกเชียงเมียง
ไปหลอกให้ทำลายกลองใบนี้เสีย ชาวเวียงจันทน์จึงไม่มีพระ-

ยานาควาช่วยคุดในอศิต โบที่สอง นำไปไว้ที่พระนครหลวง
พระบาง ส่วนโบที่สามเป็นโบที่เล็กกว่า ๒ โบนั้น ได้นำ
ไปไว้ที่วัดหนองบัว (วัดเก่า ตั้งอยู่ติดกับถนนสายอุดร -
สกลนคร ห่างจากทางรถไฟประมาณ ๕ เส้น ยังมีเจดีย์
ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน) เพราะมีกลองหมากแข้งอยู่ที่วัดซึ่งตั้ง
อยู่ริมฝั่งหนองบัว จึงเรียกว่าหนองบัวกลอง แต่ปัจจุบัน
คำว่า กลอง หายไป คงเหลือแต่หนองบัว เท่านั้น ต้นหมาก
แข้งต้นนี้ คนในสมัยก่อนไม่มีความชำนาญในมาตราวัด จึง
เล่าบอกขนาดไว้ว่า “ตอต้นหมากแข้งนั้น ภิษุ ๘ รูป นั่งหัน
จันหันได้อย่างสะดวกสบาย” แสดงให้เห็นว่าต้นหมากแข้ง
นั้นใหญ่โตมากเอาการทีเดียว แต่คงไม่ได้หมายความว่า ภิษุ
ทั้ง ๘ รูปนั้นนั่งบนตอหมากแข้งเห็นจะหมายความว่า ภิษุ
๘ รูปนั่งวงล้อมรอบตอหมากแข้งโดยใช้ตอหมากแข้งนั้นเป็น
โต๊ะหรือโคกสำหรับวางอาหาร แต่ถึงกระนั้น ก็ยังมองเห็น
ว่าเป็นต้นหมากแข้งที่ใหญ่มากทีเดียว

เรื่องต้นหมากแข้งนี้ ท่านเจ้าคุณปู่พระเทพวิสุทธิธา-
จารย์ (บุญ ปุณฺณสิริมหาเถระ) เจ้าอาวาสรูปที่ ๓ ซึ่งได้มา
อยู่วัดมณีมาวาสเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ คือหลังจากสร้างวัดเพียง
๔ ปี ได้เล่าว่า ที่โน้นหมากแข้งนั้น มีต้นหมากแข้งขนาด

เล็กอยู่มากมาย และมีต้นหมากขนาดใหญ่เท่ากบต้น
มะพร้าวขนาดเขื่องอยู่ต้นหนึ่ง แต่มีลำต้นไม่สูง เป็นพุ่ม มี
กิ่งก้านสาขาแผ่ออกอย่างไพศาล ประมาณ พ.ศ. ๒๔๔๒ มี
แม่ (แพะ) ของพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวัฒนาวงศ์
จำนวนมาก ได้มากินใบกินกิ่งก้านของมัน มันจึงตาย เข้าใจ
ว่า ต้นหมากแข็งต้นนี้เห็นจะเป็นหลานหรือเหลนของต้น
หมากแข็งที่เจ้าเมืองล้านช้างร่มขาวเอาไปทำกลองเพลนั้นแน่
เจดีย์ศิลาแลงนั้น ตั้งอยู่ตรงกลางพระอุโบสถวัดมณีมาวาสใน
ปัจจุบันนี้

นอกจากมีเจดีย์ก่อครอบตอหมากแข็งใหญ่ดังกล่าวนั้น
นี้ ยังมีพระพุทธรูปหินขาวปางนาคปรกเป็นหินขาว เป็น
แท่ง เป็นท่อน ๆ ช่างนำมาติดต่อกันประกอบเข้าเป็นองค์พระ
ชาวบ้านใกล้เคียงมีบ้านเคื่อหมากแข็งเป็นต้น นับถือว่าเป็น
พระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์มาก ได้พร้อมกันปลุกสร้างศาลาขนาด
เล็ก มุงด้วยหญ้าคา เป็นที่ประดิษฐาน ได้ทำบุญสงฆ์น้ำใน
เทศกาลสงกรานต์ และทำบุญบั้งไฟบูชาเป็นประจำทุกปี
เชื่อกันว่าเป็นพระพุทธรูปที่สามารถจะอำนวยความผาสุก
บำบัดทุกข์ความชั่วร้ายให้หายสูญ

เสด็จในกรมจึงได้โปรดให้สร้างวัดขึ้นที่บริเวณวัดร้าง

โนนหมากแข้งนี้ และได้ทรงตั้งชื่อว่า “วัดมัสยิมาวาส” จัดเป็นวัดคู่เมืองอุดรธานี ในเบื้องต้นก็ให้สร้างกุฏิหลังเล็กๆ เพียง ๒-๓ หลังเท่านั้น พอให้เป็นที่พักอาศัยของภิกษุสามเณร นายช่างที่ควบคุมการก่อสร้างในสมัยนั้นคือ หลวงวุฒิวัณภิกกรรม (เซย ไชยสิทธิ์) แล้วพระองค์ได้อาราธนา ท่านพระครูธรรมวินยานุยุตต์ (เพื่อย) ให้เป็นเจ้าอาวาสรูปแรก เข้าใจว่า ท่านพระครูธรรมวินยานุยุตต์นั้น ได้อพยพติดตามมาพร้อมกับขบวนของเสด็จในกรม เหมือนอย่างชาวบ้านในปัจจุบันนี้ ได้อพยพย้ายครอบครัวไปสร้างบ้านใหม่ ก็มักจะมียกษุสามเณรลูกหลานอพยพติดตามไปด้วย และได้ไปสร้างวัดขึ้นในที่ไปอยู่ใหม่นั้น

เมื่อเสด็จในกรมได้ทรงสร้างวัดมัสยิมาวาสขึ้นแล้ว ก็ได้สั่งให้หัวเมืองต่างๆ ในการปกครองคัดเลือกภิกษุส่งมาจำพรรษาอยู่ที่วัดมัสยิมาวาส เพื่อจะได้ศึกษาและฝึกหัดอบรมระเบียบแบบแผนต่างๆ พระองค์มีความสนพระทัยในกิจการพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ได้ทรงเอาธุระฝึกหัด อบรมระเบียบแบบแผน ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ตลอดจนถึงการซ่อมสวดมนต์ ซ่อมเทศน์ ก็ทรงเอาเป็นธุระด้วยพระองค์เอง การพระศาสนาในระยษนั้นก็นำเนินไปโดยความ

เรียบร้อยทุกประการ เมืองและวัดต่างก็อยู่ในชั้นก่อร่างสร้าง
 ตัวเหมือนกัน มีความสามัคคีกลมเกลียวเป็นอันดี เมือง
 ช่วยวัด วัดช่วยค้ำ ผลักกันช่วยทุกวันคืน เสด็จในกรมทรง
 พยายามจะสร้างวัดมัชฌิมาวาสให้สมบูรณ์ตามแบบฉบับแห่ง
 วัดในพระพุทธศาสนา จึงโปรดให้สร้างโรงอุโบสถชั้น ๑ หลัง
 ที่โนนหมากแข้ง ถัดจากเจดีย์ไปทางทิศเหนือประมาณ ๘
 เมตร ทำด้วยไม้ หลังคามุงด้วยกระเบื้องไม้ตะเคียนทอง
 แล้วอาราธนาพระพุทธรูปนาคปรกหินขาวเข้าประดิษฐานเป็น
 พระประธานในโรงอุโบสถนั้น เพื่อให้พระสงฆ์ที่มีทำสังฆ-
 กรรมถูกต้องตามพระวินัย ได้กราบบังคมทูลขอวิสุงคามสีมา
 และได้รับพระบรมราชานุญาต เมื่อวันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ.
 ๒๔๓๙ ปรากฏตามสำเนาหนังสืออนุญาต ดังต่อไปนี้

(สำเนา)

ที่ ๕๖/๒๑๔

มีพระบรมราชโองการ ประกาศไว้แก่ชน
 ทั้งปวงว่า ที่เขตพระอุโบสถวัดมัชฌิมาวาส
 แขวงเมืองหนองคาย โดย ยาว ๒๑ วา กว้าง
 ๑๑ วา พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์-

ศิลปาคม ได้กราบบังคมทูลพระกรุณา ขอเป็น
 วิสุงคามสีมา พระเจ้าแผ่นดินสยามได้ทรงยินดี
 อนุโมทนาอนุญาตแล้ว โปรดให้ กรมการ บั๊ก
 กำหนดให้ตามประสงค์ ทรงพระราชอุทิศที่ดิน
 ให้เป็นที่วิสุงคามสีมา ยกเป็นแผนกหนึ่งต่างหาก
 จากพระราชอาณาเขต เป็นที่วิสุงคามสีมาสำหรับพระ
 สงฆ์มาแต่จากทุกทิศ ทำสังฆกรรมมีอุโบสถ
 กรรม เป็นต้น

พระราชทานตั้งแต่วันที่ ๒๗ มกราคม

๒๘

รัตนโกสินทรศก ๑๑๕ พระพุทธศาสนกาล
 ๒๔๓๙ พรรษา เป็นวันที่ ๑๐๓๐๕ ในรัชกาล
 บัณฑิต

อิทธิมา ญาณ ปรหมินทมหาจุฬาลงกรณ์
 สยามวิจิเต รชช การยดา

เสด็จในกรมได้ทูลบำรุงวัดมัชฌิมาวาสตลอดระยะเวลา
 ที่ประทับอยู่ค่ายมหากแข้ง เป็นเวลาหลายปี จนถึงวันที่ ๑๑
 กันยายน ร.ศ. ๑๑๘ พ.ศ. ๒๔๔๒ ปีกุน จึงมีพระบรม

ราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้กลับกรุงเทพพระมหานคร และ
 ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหม และ
 รั้งหน้าที่ผู้บัญชาการทหารเรืออีกตำแหน่งหนึ่ง และในปีเดียว
 กันนี้ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาพระยศเลื่อน
 ขึ้นเป็น “กรมหลวง” และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 ให้พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวิวัฒนาวงศ์ (เมื่อครั้งยังเป็น
 หม่อมเจ้า) ข้าหลวงรอง เป็นเทศาภิบาลมณฑลฝ่ายเหนือ
 ทรงเห็นว่าท่านผู้อ่านบางท่านอาจจะรู้สึกว่ามันเหลือประมาณ
 เพราะในตอนต้นกล่าวว่า หัวเมืองลาวฝ่ายเหนือ ครั้นมาถึง
 ตอนนั้นก็กลายเป็นมณฑลฝ่ายเหนือ จึงเห็นสมควรแทรกเรื่อง
 ความเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองไว้ ดังต่อไปนี้

พ.ศ. ๒๔๔๒ ปีนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-
 เจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการให้เปลี่ยนชื่อมณฑลดังต่อไปนี้

๑. เมืองเชียงใหม่ ลำพูน น่าน เติญ แพร่ และ
 เมืองขึ้นของเมืองเหล่านี้ ซึ่งรวมเรียกว่ามณฑลลาวเฉียง
 ตอนสืบไปให้เรียกว่า มณฑลฝ่ายตะวันตกเฉียงเหนือ

๒. เมืองหนองคาย หนองหาร ขอนแก่น ชนบท
 หล่มสักดี กมฺุทาสัย สกลนคร ชัยบุรี โพนพิสัย ท่าอุเทน

นครพนม มุกดาหาร รวม ๑๒ หัวเมืองและเมืองชั้นของ
เมืองเหล่านี้ ซึ่งรวมเรียกว่ามณฑลลาวพวนนั้น ก่อนสืบไป
ให้เรียกว่า มณฑลฝ่ายเหนือ

๓. เมืองจำปาศักดิ์ อุบลราชธานี ศรีสะเกษ และ
เมืองอื่นๆ ซึ่งรวมเรียกว่า มณฑลลาวกาวนั้น ก่อนสืบไป
ให้เรียกว่า มณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ

๔. เมืองพระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ พนมศก
และเมืองชั้นของเมืองเหล่านี้ ซึ่งรวมเรียกว่า มณฑลเขมร
ก่อนสืบไปให้เรียกว่า มณฑลตะวันออก

๕. หัวเมืองในมณฑลนครราชสีมา ซึ่งแบ่งเป็น ๓
บริเวณ คือ นครราชสีมา พิจิตร บักรังชัย และจันทก
ซึ่งรวมเรียกว่า บริเวณนครราชสีมา^๕ ก่อนสืบไปให้รวมเรียก
ว่าเมืองนครราชสีมา

๖. เมืองนางรอง บุรีรัมย์ ประโคนชัย พุทไธสง
และรัตนบุรี ซึ่งรวมเรียกว่า บริเวณนางรองนั้น ก่อนสืบไป
ให้รวมเรียกว่า เมืองนางรอง ยกเป็นเมืองจัตวาเมืองหนึ่ง

๗. เมืองชัยภูมิ ภูเขียว เกษตรสมบูรณ์ จัตุรัส และ
บำเหน็จณรงค์ ซึ่งรวมเรียกว่า บริเวณชัยภูมินั้น ก่อนสืบไป
ให้รวมเรียกว่า เมืองชัยภูมิ ยกเป็นเมืองจัตวาเมืองหนึ่ง

พ.ศ. ๒๔๕๐ ปีมะแม ได้มีการเปลี่ยนชื่อมณฑล ๔

พระพุทธรูปปางนาคปรก “หลวงพ่อนาค”
พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่เมืองอุดรธานี
สถิตที่หน้ามูขพระอุโบสถวัดมัชฌิมาวาส

มณฑล คือ เปลี่ยนชื่อมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ เป็น
มณฑลอีสาน, ชื่อมณฑลฝ่ายเหนือ เป็น มณฑลอุดร, ชื่อ
มณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ เป็น มณฑลพายัพ, และ
บริเวณเมืองนครราชสีมา เมืองนางรอง เมืองชัยภูมิ รวม
เป็นมณฑลนครราชสีมา ในที่นี้ เพื่อไม่ให้เรื่องยาวเกินไป
จะกล่าวถึงวิธีแบ่งการปกครองเฉพาะมณฑลอุดร ดังต่อไปนี้

มณฑลอุดร

มณฑลอุดร พระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร (โพธิ) เป็น
สมุหเทศาภิบาล แบ่งเขตปกครองออกเป็น ๕ บริเวณ คือ

๑. บริเวณหมากแข้ง พระรังสรรค์สรงกิจ (เลื่อน)
เป็นข้าหลวงบริเวณ ตั้งที่ทำการอยู่ที่เมืองหนองคาย มีเมือง
ปกครองเพียงเมืองเดียว และมี ๘ อำเภอ คือ

เมืองหนองคาย พระยาประทุมเทวาภิบาล (เสือ) เป็น
ผู้ว่าราชการเมือง พระอนุรักษ์ประชากรภูฏี เป็นผู้ช่วยผู้ว่า-
ราชการเมือง มีอำเภอในสังกัด ๘ อำเภอ คือ

๑. อำเภอหมากแข้ง

๒. อำเภอหนองคาย

๓. อำเภอท่าบ่อ

๔. อำเภอหนองหาร
๕. อำเภอกมฺุทาสัย คืออำเภอหนองบัวลำภู บัคัณ^๕
๖. อำเภอโพนพิสัย
๗. อำเภอรัตนวาปี บัคัณ^๕เป็นตำบลในอำเภอโพนพิสัย
๘. อำเภอกุมภวาปี

๒. **บริเวณธาตุพนม** พระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์ (เลื่อง ภูมิรัตน) เป็นข้าหลวงบริเวณมีเมืองปกครองเพียงเมืองเดียวคือ เมืองนครพนม พระยาพนมนครานุรักษ์ (กาพรหมประกาย ณ นครพนม) เป็นผู้ว่าราชการเมือง มีอำเภอในสังกัด ๑๑ อำเภอ คือ

๑. อำเภอนครพนม
๒. อำเภอมุกดาหาร
๓. อำเภอเมืองหนองสูง บัคัณ^๕เป็นตำบลในอำเภอคำชะอี
๔. อำเภอเมืองชัยบุรี บัคัณ^๕เป็นตำบลในอำเภอท่าอุเทน
๕. อำเภอเมืองท่าอุเทน
๖. อำเภอเมืองเรณูนคร

๗. อำเภอเมืองอาจสามารถ บัดนี้^๕เป็นตำบลในอำเภอเมืองนครพนม
๘. อำเภอเมืองอากาศอำนวย
๙. อำเภอเมืองกุสุมาลย์มณฑล
๑๐. อำเภอเมืองโพนพิสัย
๑๑. อำเภอรามราช

๓. **บริเวณสกลนคร** หลวงวิสัยสิทธิกรรม (จีน) เป็นข้าหลวงบริเวณ มีเมืองปกครองเพียงเมืองเดียวคือ เมืองสกลนคร มีพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ) เป็นผู้ว่าราชการเมือง พระอนุบาลสกลเขต (เมฆ) เป็นปลัดเมือง มีอำเภอในสังกัด ๕ อำเภอ คือ

๑. อำเภอเมืองสกลนคร
๒. อำเภอพรรณา บัดนี้^๕เรียกว่าอำเภอพรรณานิคม
๓. อำเภอวาริชภูมิ
๔. อำเภอวานรนิวาส
๕. อำเภอจำปาชนบท บัดนี้^๕เป็นอำเภอพังโคน

๔. **บริเวณภานี** ขุนผดุงแคว้นประจันต์ (ช่วง) เป็นข้าหลวงบริเวณ มีเมืองปกครองเพียงเมืองเดียวคือ เมืองขอนแก่น ผู้ว่าราชการว่า มีอำเภอในสังกัด ๔ อำเภอ

คือ

๑. อำเภอเมืองขอนแก่น

๒. อำเภอเมืองมัญจาคีรี

๓. อำเภอชนบท

๔. อำเภอภูเวียง

๕. **บริเวณน้ำเหือง** พระรามฤทธิ์ (สอน) ว่าที่ข้าหลวงบริเวณ ทั้งที่ทำการกลางที่เมืองเลย มีเมืองในสังกัดเพียงเมืองเดียวคือ เมืองเลย พระศรีสงคราม (ท้าวรบตมณีเหมาภา) เป็นผู้ว่าราชการเมือง มีอำเภอในสังกัด ๓ อำเภอ คือ

๑. อำเภอเมืองเลย

๒. อำเภอท่าลี่

๓. อำเภออาฮี

เจ้าอาวาส

เจ้าอาวาสรูปที่หนึ่ง พระครูธรรมวินยานุยุตต์ นามเดิม เพื่อย ประชาชนนิยมเรียกว่า หลักล้าเพื่อย บ้างสังฆราชเพื่อยบ้าง มีภูมิลำเนาเดิมอยู่อำเภอยโสธร จังหวัดอุบลราชธานี สืบไม่ได้ว่าอยู่บ้านและตำบลใด ก่อนหน้าที่จะ

ได้มาครองวัดมัชฌิมาวาสนั้น ได้เป็นเจ้าอาวาสวัดศรีระเกษ
เมืองหนองคาย เห็นจะมีความคุ้นเคยสนิทใกล้ชิดกับเสด็จใน
กรมสมัยประทับที่เมืองหนองคาย เมื่อได้ทรงสร้างวัดมัชฌิมา-
วาสขึ้นแล้ว จึงได้อาราธนาให้เป็นเจ้าอาวาส ท่านพระครู
ธรรมวินยานุยุตต์ เป็นผู้เชี่ยวชาญในวิชาโหราศาสตร์ ซึ่งได้
เล่าเรียนจากสำนักของหลวงสิทธิโหรา บ้านกองนาง อำเภอ
ท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย และมีความรู้แตกฉานในคัมภีร์
พระปาติโมกข์ทั้งบาลีและคำแปล มีลูกศิษย์เป็นอันมาก ท่าน
ได้ประจำอยู่ที่วัดมัชฌิมาวาสจนถึงต้นปี พ.ศ. ๒๔๔๒ จึงได้
ทูลลากลับไปอยู่เมืองยโสธร อันเป็นถิ่นมาตาปิตุภูมิ เพื่อ
สงเคราะห์ญาติต่อไป

เจ้าอาวาสรูปที่สอง เมื่อท่านพระครูธรรมวินยา-
นุยุตต์ (เพื่อย) ได้ทูลลากลับไปอยู่เมืองยโสธรแล้ว ทาง
ราชการจึงได้อาราธนาพระอาจารย์หนู วัดเมืองหนอง เมือง
หนองคาย (วัดเมืองหนอง คือ วัดศรีเมืองในปัจจุบันนี้) ให้
มาเป็นเจ้าอาวาส ต่อมาท่านอาจารย์หนูได้รับพระราชทาน
สมณศักดิ์เป็น “พระครูธรรมวินยานุยุตต์ สุทธิศักดิ์คณาภิบาล
สังฆปาโมกข์” ตำแหน่งเจ้าคณะเมืองอุดรธานี (เจ้าคณะ
จังหวัด) ท่านพระครูธรรมวินยานุยุตต์ (หนู) นี้ โยมมารดา

ของท่านเป็นชาวจังหวัดแพร่ ได้ลงไปทำราชการอยู่ในสำนักพระราชวังกรุงเทพฯ ภายหลังได้กลับขึ้นไปเมืองแพร่ ส่วนโยมบิดาเป็นคนชาวเมืองหนองคาย ได้ไปค้าขายทางภาคเหนือ จึงได้พบกันและได้แต่งงานกัน แล้วกลับมาตั้งหลักฐานอยู่คุ้มวัดเมืองหนอง เมืองหนองคาย เมื่อท่านได้อุปสมบทแล้ว ก็อยู่จำพรรษาที่วัดเมืองหนองมาโดยลำดับ จนเป็นพระเถระผู้ใหญ่ ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๔๒ ปีกุน วัดมัชฌิมาวาสว่างเจ้าอาวาส ทางราชการจึงได้อาราธนาให้มาเป็นเจ้าอาวาสวัดมัชฌิมาวาส ประชาชนนิยมเรียกท่านว่า “หลวงพ่อเมืองหนอง” บ้าง ตามชื่อวัดเดิม และว่า “หลวงพ่อพุทธกาด” บ้าง เพราะท่านชอบบั้งไฟ ประกอบกับท่านชอบระเบียบ เมื่อมีศิษยานุศิษย์หรือญาติโยมทำผิกระเบียบแบบแผน ก็มักจะถูกท่านสั่งสอนอย่างหนัก ๆ ที่เดียว

พ.ศ. ๒๔๔๙ ปีมะเมีย มหาอำมาตย์ตรี พระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร (โพธิ์) สมุหเทศาภิบาลมณฑลอุดร ได้สร้างวัดขึ้นทางด้านตะวันตกของเมืองอีกวัดหนึ่ง ต่อมาพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหลวงชินวราลริวัณน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธ กรุงเทพฯ ได้ทรงประทานชื่อว่า “วัดโพธิ์สมภารณ์” เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่พระยาศรีสุริยราชวร-

เจ้าอาวาสรูปที่ ๒ พระครูธรรมวินยานุตต์ (หนู)

ถ่ายเมื่อวันที่ ๔ สิงหาคม ๒๔๗๕

มรณภาพ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ อายุ ๕๓ ปี

วัตร (โพธิ์) ผู้สร้าง

พ.ศ. ๒๔๕๐ ปีมะแม ประมาณเดือนพฤษภาคม ทางราชการได้อาราธนาท่านพระครูธรรมวินยานุยุตต์ (หนู) ให้ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดโพธิ์สมภรณ์ โดยจัดเป็นขบวนแห่แหน ไปอย่างครึกครื้น ท่านพระครูธรรมวินยานุยุตต์ประจำอยู่ที่ วัดโพธิ์สมภรณ์ จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๖ ปีระกา จึงได้กลับไปอยู่วัดเมืองหนอง จังหวัดหนองคาย อันเป็นถิ่นบิณฑูมิ เนื่องจากจำกัณฑ์ ๒ ข้างพิจารณาจมองไม่เห็นหน และประกอบ กับใน พ.ศ. ๒๔๖๖ ปีกุน พระยามุขมนตรีศรีสมุหพระนคร บาล สมุหเทศาภิบาลมณฑลอุดร มีความประสงค์จะให้วัด โพธิ์สมภรณ์เป็นวัดฝ่ายธรรมยุตติกนิกาย จึงได้เข้าไปปรึกษากับพระเทพเมธี (ติสฺสเถระ อ้วน) วัดบรมนิวาส และพระ-สาสนโสภณ วัดเทพศิรินทราวาส แล้วนำความคิดขึ้นกราบทูล พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระ-สังฆราชเจ้า วัตรახบพิธ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าจึงทรง มอบให้เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาสคัดเลือกพระเปรียญ รูปหนึ่ง เพื่อส่งขึ้นไปอยู่ที่วัดโพธิ์สมภรณ์ เจ้าอาวาสวัด เทพศิรินทราวาสคัดเลือกได้พระครูสังฆมุขิกร (จุม พนฺธุโล ป.ธ. ๓ น.ธ. โท) แล้วส่งขึ้นมาอยู่ประจำที่วัดโพธิ์สมภรณ์,

ท่านพระครูธรรมวินยานุยุตต์ แม้จะย้ายไปอยู่ที่วัดเมืองหนอง
จังหวัดหนองคายแล้ว ก็ยังคงดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด
อุดรธานีอยู่ตามเดิม ทางราชการหาได้ถอดถอนแต่ประการใด
ไม่ ส่วนงานในหน้าที่เจ้าคณะจังหวัดนั้น ท่านพระครู
พุทธพจน์ประกาศ (บุญ บุญศิริ) รองเจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้
ทำแทนทุกอย่าง และท่านได้มรณภาพเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕
อายุ ๕๓ ปี ที่วัดเมืองหนอง จังหวัดหนองคาย

เจ้าอาวาสรูปที่สาม พ.ศ. ๒๔๕๐ เมื่อท่านพระครู
ธรรมวินยานุยุตต์ (หนู) ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์แล้ว
ทางวัดมัสฌิมาวาสก็ว่างจากเจ้าอาวาส ในสมัยนั้นที่วัด
มัสฌิมาวาสมีพระเถระผู้ใหญ่อยู่หลายรูป เรียงตามลำดับ
อาวุโสมีดังนี้ ๑. พระสีบุญเรือง ๒. พระสิมมา ๓. พระหนู
๔. พระบุญ ๕. พระแจ่ม ๖. พระอ่อน ๗. พระผา
๘. พระแก้ว พระเถระทั้ง ๘ รูปนี้ มีอายุพรรษาไล่เลี่ยกัน
พระสีบุญเรืองมีอาวุโสกว่าทุกรูป จึงทำหน้าที่รักษาเจ้าอาวาส
ในพรรษานั้น ในราวเดือนพฤศจิกายน ได้เกิดโรคอิหวัต
ขึ้นที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย มีราษฎรไปติดเชื่อโรค
มา เชื้อโรคได้ลุกลามไปอย่างรวดเร็ว มีประชาชนเสียชีวิต
หลายคน และมันลุกลามเข้ามาถึงในวัดมัสฌิมาวาส พระ-

เจ้าอาวาสรูปที่ ๓
พระเทพวิสุทธาจารย์
มรณภาพ ๑๐ มีนาคม ๒๕๑๓

ภิกษุสามเณรในวัดก็พลอยติดเชื่อโรคด้วย พระสีบุญเรือง
และพระสุมมา ได้ถึงมรณภาพเพราะโรคอหิวาต์นั้น ในเดือน
๑๒ ปีมะแม นพศก พ.ศ. ๒๔๕๐ พระบุญก็ติดเชื่อโรค
เหมือนกัน แต่ก็ไม่ร้ายแรงเท่าไฉนก็ หรืออาจจะเป็นเพราะ
ชีวิตยังไม่ถึงชาติ ได้มีตาแสง (ก่านัน) นาพู่ มารับไปรักษา
อยู่ที่วัดจำปา บ้านนาพู่ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี เป็น
เวลาเดือนเศษ ครั้น พ.ศ. ๒๔๕๑ ปีวอก ทางราชการ
จึงได้แต่งตั้งให้พระบุญ ปุณฺณสิริ เป็นเจ้าอาวาสวัดมณีมา
วาส นับเป็นเจ้าอาวาสรูปที่สาม

พระบุญ ฉายา ปุณฺณสิริ นามสกุล ปลัดทอง โยมบิดา
ชื่อ ทา ปลัดทอง โยมมารดาชื่อ ปาน ปลัดทอง เกิดที่
บ้านตู่ ตำบลบ้านคอน อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา
เมื่ออายุได้ ๑๙ ปี ได้อพยพติดตามผู้ปกครองขึ้นมาตั้ง
หลักฐานอยู่ที่บ้านทุ่งแร่ ตำบลหม่ม อำเภอบ้านหมากแข้ง
จังหวัดอุดรธานี

พ.ศ. ๒๔๓๗ อายุ ๒๒ ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณร
ที่วัดโนนสว่าง บ้านทุ่งแร่ และ พ.ศ. ๒๔๓๘ อายุ ๒๓ ปี
อุปสมบทเป็นภิกษุ ที่วัดบ้านบ่อน้อย ตำบลเชียงยืน อำเภอ
หมากแข้ง จังหวัดอุดรธานี พระอธิการกันยา วัดสระบัว

บ้านสร้างเป็น ตำบลเชียงเพ็ง อำเภอหมากแข้ง จังหวัด
อุดรธานี เป็นพระอุปัชฌาย์ บรรพชาอุปสมบทแล้วอยู่
จำพรรษาที่วัดโนนสว่าง บ้านทุ่งแร่ ๓ พรรษา

ล. พ.ศ. ๒๔๔๐ ปีระกา ได้ย้ายสำนักเข้ามาอยู่วัด
มัทธิมาวาส ในสมัยพระครูธรรมวินยานุยุตต์ (เผื่อ) เป็น
เจ้าอาวาส และได้อยู่ประจำที่วัดมัทธิมาวาสเรื่อยมาจนกระทั่ง
มรณภาพ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัด
มัทธิมาวาส รองเจ้าคณะแขวงบ้านหมากแข้ง เจ้าคณะ-
แขวงอำเภอบ้านหมากแข้ง รองเจ้าคณะเมืองอุดรธานี และ
เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี และได้รับแต่งตั้งเป็น พระปลัด
ฐานานุกรมของท่านพระครูธรรมวินยานุยุตต์ (หนู) และได้รับ
พระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระครูพุทธพจนประกาศ เป็น
พระราชาคณะ (เจ้าคุณ) ชั้นสามัญ ราชทินนามว่า “พระ-
ธรรมวินยานุยุตต์ สุทธิศักดิ์คณาภิบาล สังฆปาโมกข์” และ
ได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชในนามเดิม ครั้ง
สุดท้ายได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ มีราชทิน
นามว่า “พระเทพวิสุทธาจารย์ สาธุอุทานธรรมาที ปุณฺณีย-
ฐานประยุตฺต เชษฐวุฒิสถานกณาริกร มหาภคินิสสร บวรสัง-
ฆาราม กามวาสี” โดยลำดับ

ท่านเจ้าคุณพระเทพวิสุทธาจารย์ ได้สร้างสรรพวิ
มัยฌิมาวาสให้เจริญมั่นคงมาตามลำดับ ถาวรวัตถุและเสนา
สนะภายในวัดมี พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ โรงเรียน
ปริยัติธรรม และกุฏิจำนวนมาก ล้วนแต่เกิดขึ้นในสมัยที่
พระคุณท่านเป็นเจ้าอาวาสทั้งนั้น นอกจากจะได้สร้างถาวร
วัตถุและเสนาสนะแล้ว พระคุณท่านยังได้สร้างภิกษุสามเณร
โดยการจัดตั้งโรงเรียนปริยัติธรรม สอนนักธรรมและบาลีตาม
หลักสูตรของทางราชการคณะสงฆ์ มีสอนตั้งแต่ชั้นนักธรรม
ชั้นตรี จนถึงชั้น ป.ธ. ๖ มีนักเรียนส่งเข้าสอบถึงประโยค
ป.ธ. ๙ จัดว่าเป็นสำนักเรียนธรรมและบาลีที่ใหญ่ที่สุดใน
จังหวัดอุตรธานี

ท่านเจ้าคุณพระเทพวิสุทธาจารย์มีอุทานวาจาว่า “ตี
เนาะ” และว่า “สำคัญเนาะ” และเรียกคนทั่วไปทั้งภิกษุ
สามเณรและคฤหัสถ์ว่า “หลวง” แม้จะเป็นเรื่องเลวร้าย
ขนาดใดก็ตาม ก็ยังคงใช้คำพูดว่า “ตีเนาะ” เช่นเดิม เช่น
เรื่องความตาย ลูกตาย เมียตาย ผัวตาย เป็นต้น ธรรมดา
ของชาวโลกถือว่าเป็นเรื่องร้ายที่สุด แต่พระคุณท่านก็ยังมอง
เห็นเป็นเรื่องดี จึงได้สมญานามจากประชาชนว่า “หลวงปู่
ตีเนาะ” แม้แต่ราชทินนามก็มีคำว่า “สาธุอุทานธรรม-

วาที” ก็คงหมายถึงคำว่า “ดีเนาะ” นั่นเอง

ท่านเจ้าคุณพระเทพวิสุทธาจารย์ ได้ถึงมรณภาพเมื่อวันอังคารที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๑๓ ตรงกับวันขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๔ ปีระกา เวลา ๐๙.๑๐ น. ด้วยโรคชรา กำนวณอายุได้ ๙๘ โดยปี ๗๖ พรรษา เป็นเจ้าอาวาสวัดมัชฌิมาวาส ๖๓ ปี

การยกฐานะเป็นพระอารามหลวง

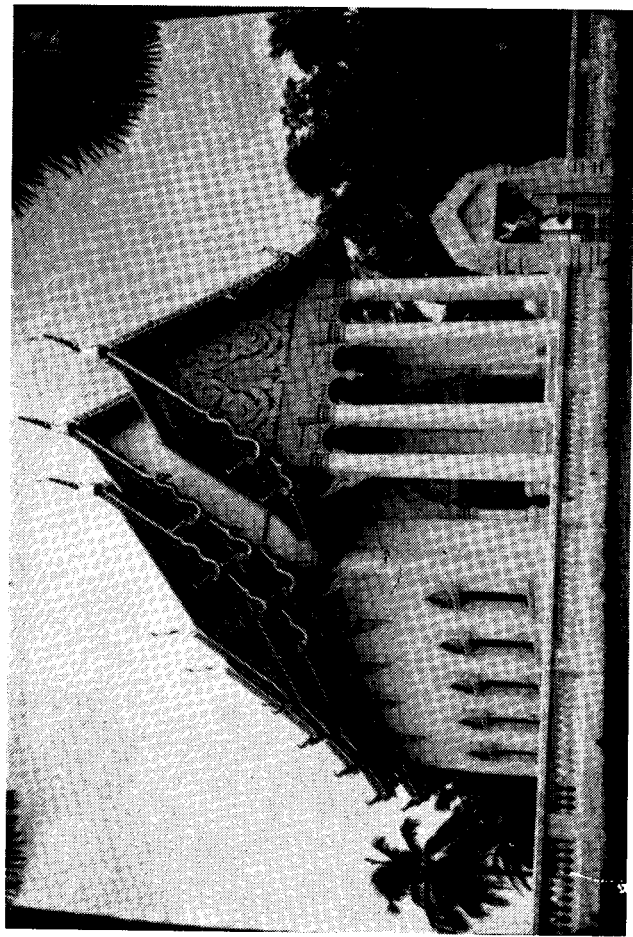
วัดมัชฌิมาวาสได้รับพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ยกเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ เมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๐๗ ทั้งสำเนาแจ้งความกระทรวงศึกษาธิการ ดังต่อไปนี้

(สำเนา)

แจ้งความกระทรวงศึกษาธิการ

เรื่อง ยกวัดมัชฌิมาวาส เป็นพระอารามหลวง

ด้วยทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ยกวัดมัชฌิมาวาส ในเขตเทศบาลเมืองอุตรธานี อำเภอเมือง จังหวัดอุตรธานี เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี

พระอุโบสถวัดมณีมาวาส

ชนิกสามัญ ตั้งแต่วันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๐๗ เป็นต้นไป

แจ้งความ ณ วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๐๗

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

ปฐมนิยัตถุสำคัญของวัด

ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่า ที่โนนหมากแข้งมีเจดีย์
ศิลาแลง มีฐานฐานอุกรณ์งอกเขา และพระพุทธรูปหินขาว
ปางนาคปรก บัดนี้ เจดีย์ศิลาแลงได้ถูกรื้อไม่มีซากเหลือให้
เห็นเสียแล้ว ยังคงเหลืออยู่แต่พระพุทธรูปหินขาวปางนาค-
ปรกเท่านั้น ประชาชนนิยมเรียกสั้น ๆ ว่า “หลวงพ่อนาค”
แต่เดิมมาหลวงพ่อนาคนี้เป็นพระประธานในพระอุโบสถหลัง
เก่า ครั้นทางวัดโดยท่านเจ้าคุณพระเทพวิสุทธาจารย์ได้สร้าง
พระอุโบสถหลังใหม่ขึ้นจนเสร็จเรียบร้อยแล้ว พ.ศ. ๒๔๙๔
จึงได้รื้อพระอุโบสถหลังเก่า และได้อาราธนาหลวงพ่อนาค
ไปประดิษฐานไว้ที่มุขด้านหน้าพระอุโบสถ แต่องค์ที่เห็นอยู่
คงรูปที่นำมาลงในหนังสือนี้ หาใช่องค์เดิมไม่ องค์เดิมที่
แท้จริงนั้นคงอยู่ข้างใน คือท่านเจ้าคุณพระเทพวิสุทธาจารย์
ได้ให้ช่างก่อหุ้มองค์เดิมไว้ ประชาชนนับถือว่าเป็นพระพุท-

รูปมิ่งเมืองอุดรธานี เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง เพราะมีประจำอยู่ที่โนนหมากแข้งนี้ก่อนสร้างเมืองอุดรธานี เป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิฤทธิ์นำอภัยพิบัติประชาชนเจ็บไข้ได้ป่วย ก็ไปนมัสการขอพรให้หายป่วย นักเรียนจะสอบเข้าราชการจะสอบเลื่อนชั้น ก็ไปนมัสการขอพรให้สอบได้คนหาย ของหาย ก็ไปนมัสการขอให้เห็นให้ได้คืน จนกระทั่งจะจัดงานมงคลหรืออวมงคลก็ไปนมัสการขอพรให้งานราบรื่น ฝนฟ้าอย่าได้ตก หลวงพ่อนาคจะช่วยหรือไม่ ไม่มีใครจะบอกได้ถูก นอกจากคนผู้ไปนมัสการขอพร ย่อมรู้แน่แก่ใจตนเอง แต่ก็มีประชาชนนำทองคำเปลวไปปิดทุกวัน ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นศรัทธาอันแรงกล้าของประชาชนอันมีต่อหลวงพ่อนาคได้เป็นอย่างดี ทางวัดได้ถือเอาหลวงพ่อนาคเป็นสัญลักษณ์ของวัด ตราประจำวัดก็มีรูปพระนาคปรกอยู่ตรงกลางด้วย

การจัดการศึกษา

ในระยะแรก มีการเรียนสวดมนต์ ท่องจำปาติโมกข์ เรียนมูลกัจจายนปกรณ์ แปลปาติโมกข์และกัมภีร์สมันตปาสาทิกา อาจารย์สอนประจำสำนักคือ พระครูธรรมวินยานุยุตต์

หอระฆัง

หอสมุด พระเทพวิสุทธิคุณ
(หลวงปู่ดีเนาะ)

(เพื่อย) และอาจารย์สุข สรรพอาษา เพราะในสมัยนั้นการศึกษาแผนกนักธรรมและบาลียังไม่แพร่ขยายทั่วเมือง

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๖๖ ทางวัดจึงได้ตั้งโรงเรียนนักธรรมขึ้น และได้เปิดสอนเฉพาะนักธรรมชั้นตรี มีนักเรียน ๑๐ กว่ารูปเท่านั้น เมื่อมีลูกศิษย์มีวิทยฐานะมากขึ้น จึงได้เปิดสอนตามลำดับ ดังนี้

พ.ศ. ๒๔๗๗ เปิดสอนนักธรรมชั้นโท

พ.ศ. ๒๔๘๓ เปิดสอนนักธรรมชั้นเอก

พ.ศ. ๒๔๘๔ เปิดสอนแผนกบาลี

การศึกษาทั้งแผนกนักธรรมและแผนกบาลีได้เจริญรุดหน้ามาโดยลำดับ ตั้งแต่มีนักเรียน ๑๐ กว่ารูป ใน พ.ศ. ๒๔๖๖ จนมีนักเรียน ๒๐๐ กว่ารูป ในปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๑๔)

การอุปถัมภ์

วัดมัชฌิมาวาส เป็นวัดของประชาชนทั่วไป ไม่ได้จำเพาะเจาะจงว่า เป็นวัดของตระกูลนั้นหรือของชนหมู่นั้นหรือของผู้นั้น แม้วัดนี้ พลตรี พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม จะได้ทรงสร้างขึ้น ก็ไม่มีชื่อของ

พระองค์คิอยู่^๑ในชื่อวัดเลย ได้ทรงตั้งชื่อว่า “วัดมัชฌิมา-
 วาส” ซึ่งหมายความว่า เป็นศูนย์กลาง เป็นย่านกลาง แห่ง
 การสร้างความดี คำว่า “กลาง” ก็หมายความว่า “เป็น
 ของทุกคน” เช่นคำว่า “ของกลาง” โดยที่เสด็จในกรมได้
 ทรงมอบให้เป็นสมบัติของประชาชนทุกคนไม่ได้จำเพาะเจาะ
 จงเหมือนวัดบางวัด นับว่าเสด็จในกรมทรงปรีชาฉลาดแหลม
 อย่างยอดเยี่ยม แม้เสด็จในกรมจะได้ทรงมอบให้เป็นวัดของ
 ประชาชนทุกคนแล้วก็ตาม ถึงกระนั้นก็ยังทรงมีพระทัยเป็น
 ห่วงอยู่ เหมือนมารดาบิดาได้มอบทรัพย์มรดกให้แก่บุตรธิดา
 แล้ว ก็ยังเป็นห่วง คอยเอาใจใส่สอดส่องดูแลอยู่เสมอ เพื่อ
 แสดงออกแห่งน้ำพระทัย เสด็จในกรมได้ทรงส่งฉายาลักษณ์
 (รูปถ่าย) ขนาด ๒๔ นิ้ว แต่งตัวแบบอุปาสก นั่งเก้าอี้เต็ม
 องค์ มาไว้ที่วัดมัชฌิมาวาส เมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน
 ๒๔๖๖ ทางวัดได้ตั้งประดิษฐานไว้ภายในพระอุโบสถ ประ
 ชาชนทั้งหลายได้ตอบสนองความตั้งพระทัยแห่งเสด็จในกรม
 ด้วยดี โดยให้การทนบำรุงอุดหนุนบำรุงด้วยปัจจัยสี่ และให้
 ความร่วมมือร่วมใจตลอดมา ครั้นได้รับพระบรมราชานุญาต
 ให้ยกเป็นพระอารามหลวงแล้ว ประชาชนก็ยังให้ความ
 อุปถัมภ์มากขึ้น นับแต่วาระที่ได้รับยกฐานะเป็นพระอาราม

หลวงมา ได้มีผ้าพระกฐินพระราชทาน ดังนี้

ผ้าพระกฐินพระราชทาน

- พ.ศ. ๒๕๐๗ พระราชทานแก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดอุดรธานี
มีเงินสุทธิถวายบำรุงวัด
๒,๐๘๗.๐๐ บาท
- พ.ศ. ๒๕๐๘ ,, ผู้ว่าราชการจังหวัดอุดรธานี
มีเงินสุทธิถวายบำรุงวัด
๕,๐๗๕.๕๐ บาท
- พ.ศ. ๒๕๐๙ ,, นายเฉื่อย วัฒนวงศ์ และ
คณะ มีเงินสุทธิถวายบำรุง
วัด ๕,๘๒๕.๐๐ บาท และ
มีไตรจีวร ๖๑ ไตร
- พ.ศ. ๒๕๑๐ ,, กรมการฝึกหัดครู นำโดย
นายบุญถิ่น อัตถากร อธิบดี
กรมการฝึกหัดครู มีเงิน
สุทธิถวายบำรุงวัด ๒๑,-
๓๘๗.๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๑๑	..	คณะศิษย์เก่าอุตรพิทยานุกูล มีเงินสุทธิดวายบำรุงวัด ๗๕,๑๔๙.๐๐ บาท
พ.ศ. ๒๕๑๒	..	ผู้ว่าราชการจังหวัดอุตรธานี มีเงินสุทธิดวายบำรุงวัด ๔๐,๙๑๗.๐๐ บาท
พ.ศ. ๒๕๑๓	..	คณะศิษย์เก่าอุตรพิทยานุกูล มีเงินสุทธิดวายบำรุงวัด ๕๑,๓๕๔.๒๕ บาท

วันอดีตเจ้าอาวาส

วันที่ ๑๐ มีนาคม ถือว่าเป็นวันอดีตเจ้าอาวาสวัด
มัชฌิมาวาส โดยยึดเอาวันมรณภาพของท่านเจ้าคุณพระ
เทพวิสุทธิธารจารย์ (บุญ ปุณฺณสิริมหาเถระ) เป็นหลัก มีการ
บำเพ็ญบุญทักษิณาทักษิให้เจ้าอาวาสทุกรูป เป็นประจำทุกปี

วันอันทรงเกียรติของวัด

วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๘ ตรงกับวันพฤหัสบดี
แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีมะแม เวลา ๑๘.๓๐ น. พระ-

บาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เอกอัคร-
 ศาสนูปถัมภก พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ
 ได้เสด็จเยี่ยมวัดมัชฌิมาวาส ทางวัดได้จัดต้อนรับ ณ ภายใน
 พระอุโบสถ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเข้าไปภายใน
 พระอุโบสถ ทรงจุฑารูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย แล้วทรง
 ปฏิสนธิ์การกับพระธรรมวินยานุยุตต์ (บุญ ปุณฺณสิริมหาเถระ)
 เจ้าอาวาส ๔ ข้อ คือ ทรงตรัสถามว่า ๑. วัดนี้สร้างขึ้นแต่
 เมื่อใด ๒. พระภิกษุสามเณรในวัดนี้มีจำนวนเท่าไร ๓. ประ-
 ชาชนมีความเลื่อมใสให้ความอุปถัมภ์มากหรือไม่ ๔. วัดนี้
 เป็นวัดมาแต่เดิมหรือสร้างขึ้นใหม่ พระธรรมวินยานุยุตต์
 เจ้าอาวาส ได้ถวายพระพรวิสัชนาให้ทรงทราบ แล้วได้ถวาย
 พระพุทธรูปปางนาคปรกขนาด ๕ นิ้ว ๑ องค์ พระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ถวายปวารณาบัตรบำรุงวัดมีมูลค่า
 ๑,๐๐๐ บาท แล้วเสด็จออกไปภายนอกพระอุโบสถ ทรง
 ประทับยืนจุฑารูปเทียนบูชาพระพุทธรูปนาคปรกที่หน้ามุขพระ-
 อุโบสถ แล้วเสด็จกลับ

วันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๐๗ ตรงกับวันพุธ แรม ๗ ค่ำ
 เดือน ๑๑ ปีมะโรง เวลา ๑๖.๓๐ น. สมเด็จพระศรีนคริน-
 ทรำบรมราชชนนี ได้เสด็จเยี่ยมวัดมัชฌิมาวาส ทางวัดได้จัด

ต้อนรับที่ภายในพระอุโบสถ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าไปภายใน
พระอุโบสถ ทรงจุฑาธุชเทียมนุชาพระรัตนตรัย แล้วประทับ
ที่พระเก้าอี้ ทรงตรัสปฏิสันถารกับพระเทพวิสุทธิท้าวจารย์ (บุญ
บุญสิริมหาเถระ) เจ้าอาวาสประมาณ ๕ นาที จึงเสด็จกลับ
สมเด็จพระสังฆราชเจ้าถวายกุฎีบิณฑิณฑ์บำรุงวัดเป็นมูลค่า ๑,๐๐๐ บาท
และยาตำราหลวงชุดใหญ่ ๑๕๐ ชุด

ทางวัดถือว่าเป็นเกียรติประวัติ และเป็นมิ่งมงคลแก่
วัดอย่างยอดเยี่ยม จึงบันทึกไว้ในที่นี้ เพื่อเป็นอนุสรณ์ให้
อนุชนได้ทราบต่อไป

